

VOORTGANGSRAPPORTAGE
DELTAPROGRAMMA RUIMTELIJKE
ADAPTATIE OVER 2022

NATIONAAL
DELTAPROGRAMMA
RUIMTELIJKE ADAPTATIE

Achtergronddocument E
Voortgangsrapportage
Deltaprogramma Ruimtelijke
Adaptatie over 2022

Voortgangsrapportage Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie over 2022

Zoals vastgelegd in de Deltawet, brengt de Deltacommissaris de Tweede Kamer elk jaar op de hoogte van de voortgang van het Deltaprogramma. De voortgangsrapportage Ruimtelijke Adaptatie die u nu leest is een bijlage bij het Deltaprogramma 2024 en geeft verdieping bij hoofdstuk 5, dat gaat over ruimtelijke adaptatie. In dat hoofdstuk wordt de voortgang beschreven binnen alle 45 werkregio's die in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) actief zijn.

De opzet van de voortgangsrapportage is stapsgewijs veranderd. Oorspronkelijk kwam de inbreng van de werkregio's tot stand door het invullen van een enquête. De afgelopen jaren is bij wijze van aanvulling begonnen met het voeren van voortgangsgesprekken met een representatief deel van de werkregio's. Deze gesprekken werden gevoerd door de 'community managers decentrale overheden' van het Platform Samen Klimaatbestendig.

Vorig jaar kwam de rapportage over 2021 tot stand door middel van een uitvoerige schriftelijke enquête, aangevuld met twintig gesprekken met vertegenwoordigers van werkregio's. Die schriftelijke enquête werd door een deel van de werkregio's als een behoorlijke tijdsbelasting ervaren, en dat terwijl bekend was dat capaciteit een knelpunt was. De enquête leverde wel veel relevante informatie op.

In de rapportage over 2022 is ervoor gekozen om de werkregio's te laten reflecteren op de antwoorden van de enquête van vorig jaar en belangrijke wijzigingen ten opzichte daarvan te benoemen. Een nieuwe enquête is nu niet nodig, omdat veel werkregio's zijn begonnen met de uitvoering van de plannen. Dat neemt jaren in beslag en daarin kan veel gebeuren: uitgebreide updates zijn dus maar korte tijd relevant.

Behalve de reflectie op de enquête van vorig jaar, zijn er vier aanvullende vragen gesteld:

- Waar ben je trots op?
- Ligt jouw werkregio op koers om de doelstelling van 2050 te halen?
- Welk cijfer geef je de voortgang in jouw werkregio in 2022?
- Welke uitdagingen zie je voor het jaar 2023? (maximaal vijf)

Clusters van werkregio's

Behalve deze reflectie is dit jaar geprobeerd om met vertegenwoordigers van alle werkregio's een verdiepend

gesprek te voeren. In afstemming met de DPRA-gebiedscoördinatoren zijn clusters van werkregio's gevormd en daarmee zijn gesprekken ingepland. Naast de community managers van Platform Samen Klimaatbestendig en de DPRA-gebiedscoördinatoren, was daar ook de programmamanager of de programmasecretaris van DPRA bij aanwezig (soms allebei). De gesprekken zijn over het algemeen als zeer nuttig en verrijkend ervaren. Er is geprobeerd aan te sluiten bij zoveel mogelijk al geplande gezamenlijke overleggen van bestaande samenwerkingsverbanden van werkregio's. Clusters bestonden soms uit slechts één werkregio, maar dat liep op tot maximaal tien werkregio's. De clusters waren:

- Zuid-Holland (tien werkregio's)
- Noord-Holland (vijf werkregio's)
- RBO Noord (twee werkregio's)
- Flevoland (één werkregio)
- Zeeland (één werkregio)
- Rivierenland en Utrecht (vier werkregio's)
- Rijn Oost I (drie werkregio's)
- Rijn Oost II (drie werkregio's)
- Rijn Oost III (vier werkregio's)

Voor de dertien werkregio's in Zuid-Nederland (Noord-Brabant en Limburg) is een andere aanpak gekozen: hier is gebruikgemaakt van de monitor die Zuid-Nederland in het afgelopen jaar zelf heeft ontwikkeld. Naar aanleiding van informatie die daaruit is gekomen, zijn aanvullende vragen gesteld. De resultaten zijn door de community managers van Platform Samen Klimaatbestendig in aparte gesprekken met alle dertien werkregio's besproken.

Op basis van de gesprekken en de reflectie op de enquête is deze voortgangsrapportage tot stand gekomen. Het doel ervan is om een zo juist mogelijk beeld te schetsen van de stand van zaken met betrekking tot de voortgang in de 45 DPRA-werkregio's. Ook worden aandachtspunten en knelpunten signaleerd en op de agenda gezet. Daarnaast bieden de gesprekken en de rapportage kansen voor kennisuitwisseling binnen en tussen werkregio's, en ook aanknopingspunten voor het versterken van het DPRA-netwerk.

Met wie we spraken

De vertegenwoordigers van de werkregio's met wie verdiepende gesprekken zijn gevoerd, waren vooral 'trekkers': vaak gedelegeerden vanuit gemeenten (in dit document 'decentrale overheden' genoemd) en ook vanuit waterschappen en provincies. Voor de gesprekken zijn open

uitnodigingen verstuurd. Tijdens een aantal gesprekken waren collega's van andere gemeenten, waterschappen of de provincie aanwezig. De gesprekken hadden een open karakter, per cluster konden andere accenten worden gelegd. Over het algemeen werd dit als prettiger ervaren dan een strak geregisseerd gesprek met een uniforme opzet.

De opbrengsten van de gesprekken en enquêtes zijn in deze voortgangsrapportage thematisch weergegeven. Door de tekst heen worden de meest gehoorde uitdagingen voor de komende jaren en oproepen richting het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie geciteerd. In de laatste alinea worden vervolgstappen aangegeven waarmee we aan de slag gaan. De opbrengsten, uitdagingen en oproepen zijn enkel op de gevoerde gesprekken gebaseerd en komen dus niet noodzakelijkerwijs overeen met een algemene bestuurlijke kijk op zaken of de formele opvatting van overheidsorganisaties, waaronder het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

De DPRA-werkregio's

Over het algemeen is men positief over de werkregio als samenwerkingsvorm. Met name het delen van kennis en het samenwerken op een hoger schaalniveau worden beschouwd als winst. Het wordt namelijk nog vaak als een tekortkoming ervaren als een werkregio heel sterk in de waterhoek zit en er (nog) geen brug wordt geslagen met andere domeinen. Op de vraag naar waar men trots op is, wordt dikwijls de samenwerking binnen de werkregio zelf aangedragen. Die samenwerking is in relatief korte tijd opgebouwd en wordt als zeer waardevol beschouwd, evenals de gezamenlijke producten die de samenwerking al heeft opgeleverd. Vanuit alle werkregio's zijn inmiddels één of meerdere aanvragen gedaan voor de impulsregeling en zijn stresstesten, ambities, strategieën en uitvoeringsagenda's opgesteld.

Uitvoeringsagenda's spelen een sleutelrol bij afspraken op bovenlokaal niveau die gaan over samenwerking op het gebied van bepaalde thema's. De samenwerking heeft betrekking op zowel capaciteit als financiën en is gericht op uitvoering in de praktijk.

Er zijn ook zorgen: een aantal werkregio's worstelt met organisatie- en governancevraagstukken. Sommige werkregio's komen voort uit langlopende bestaande samenwerkingen, maar dat is lang niet overal het geval. Sommige samenwerkingsverbanden zijn pas enkele jaren actief en door capaciteitsgebrek zeer afhankelijk van de inbreng van individuele medewerkers. Deze werkregio's zijn kwetsbaar voor uitval van personeel, bestuurlijke wisselingen of het wegvallen van financiering.

De diversiteit in de opbouw van werkregio's is groot en loopt uiteen van werkregio's zo groot als een provincie tot werkregio's die uit één of enkele gemeenten bestaan. Dat heeft gevolgen voor het tempo waarin binnen werkregio's wordt gewerkt, maar ook voor de mogelijkheden om aan te sluiten bij andere grote opgaven en programma's, zoals de energietransitie, Water en Bodem Sturend, het Nationaal Programma Landelijk Gebied en de Nationale Omgevingsvisie (NOVEX). Vooral werkregio's die voornamelijk uit (kleinere) gemeenten bestaan hebben moeite om mee te komen in deze trajecten en te bepalen welke rol ze daarin kunnen spelen. Ze missen vaak ook de capaciteit: iemand die aan kan schuiven om mee te praten. Werkregio's kunnen veel baat hebben bij provincies en waterschappen die zich als actieve deelnemer inzetten. In veel werkregio's zien zij het nadrukkelijk als hun taak om als trekker op te treden bij meer strategische vraagstukken. Er zijn ook werkregio's waarin dat minder het geval is en daarom is het zaak om per werkregio goede afspraken te maken over wat de hoofdtaak is en wat iedere partij kan oppakken.

Het zou fijn zijn als vanuit het DPRA de consequenties voor en de relatie met Water en Bodem Sturend voor ruimtelijke adaptatie worden uitgewerkt. Wat betekent Water en Bodem Sturend voor de werkregio en de verschillende organisaties? Welke kansen biedt het werk op juist dit schaalniveau? Wat wordt er van werkregio's verwacht? Dit speelt voor heel Nederland en een centrale voorzet zou erg helpen, in plaats van dat iedere werkregio het zelf gaat verzinnen.

Binnen iets grotere werkregio's wordt soms geworsteld met verschillen in schaal tussen organisaties. Tussen gemeenten met grote en kleine kernen kunnen behoeften, uitdagingen en capaciteit flink uiteenlopen. Hierdoor kan het ingewikkeld zijn om samen aan dezelfde agenda te werken binnen dezelfde zevenjaarlijkse DPRA-cyclus en dat vraagt dus om een verschillende aanpak. Het is belangrijk om de verschillende belangen (bijvoorbeeld landelijke versus stedelijke) goed in kaart te brengen. Bij sommige opgaven blijkt het lastig om als één werkregio op te treden. Er zijn echter ook genoeg voorbeelden waarbij grotere organisaties de kleinere organisaties op sleeptouw kunnen nemen door extra capaciteit te leveren en kennis te delen.

In veel werkregio's zijn de rol en de doelstelling van de werkregio nog onduidelijk. De werkregio heeft geen mandaat: vanuit een 'minimale taakopvatting' komen de partijen in de werkregio voornamelijk samen om de aanvraag voor de impulsregeling te organiseren. Alle andere processen blijven in handen van de individuele organisaties zelf. Soms zijn er zorgen dat na het aflopen van de impulsregeling een aantal werkregio's in de huidige

vorm geen reden meer heeft om nog samen te komen en dus ophoudt te bestaan. In meerdere gesprekken werd daarom de suggestie gedaan om in het geval er geen nieuwe impulsregeling komt, ervoor te zorgen dat er een inhoudelijke reden komt om de samenwerkingsvorm toch in stand te houden. Wat daarbij bevorderlijk kan werken is werkregio's qua samenstelling of schaal te optimaliseren.

Liggen we op koers?

'Liggen we op koers?' Die vraag werd gesteld in de enquêtes die door de werkregio's werden ingevuld. Om die vraag te kunnen beantwoorden moeten er natuurlijk eerst concrete doelen zijn. Er moet overeenstemming zijn over wat klimaatbestendigheid is en wanneer dat bereikt wordt, en dat terwijl de voorwaarden voor klimaatbestendigheid net zo veranderlijk zijn als het klimaat zelf.

Sommige werkregio's gaven aan dat ze op het thema wateroverlast nog het meest in de buurt kwamen van concrete doelen (of tussendoelen) en dus ook een idee hebben over of men op koers ligt om die doelen of tussendoelen te halen. Sommige werkregio's hebben als project in de uitvoeringsagenda opgenomen om tot concrete doelen voor klimaatbestendigheid te komen. Voor de thema's hitte en droogte wordt het stellen van doelen als buitengewoon ingewikkeld ervaren.

Over het algemeen was de tendens in de antwoorden dat klimaatadaptatie sneller op stoom moet komen, omdat in het huidige tempo de opgave sneller groeit dan het beleid. In sommige werkregio's wordt de term 'klimaatacceptatie' al nadrukkelijk gebruikt, om bewoners voor te bereiden op overlast.

Tegelijkertijd is er ook trots over wat er in relatief korte tijd al bereikt is. Het invullen van opgaven in het landschap is vaak een zaak van de lange adem en de indruk dat dit vraagstuk lineair van aard is, oftewel een concrete einddatum heeft, wordt bestreden. In de afgelopen jaren werd duidelijk dat de opgave elk jaar groeit; veel werkregio's achten het stellen van een einddoel voor 2050 dan ook niet realistisch. Dit kan hooguit een tussendoel zijn.

Landelijk beleid als de Landelijke Maatlat voor een groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving, waarmee een zekere standaard wordt aangegeven, wordt over het algemeen zeer positief ontvangen. Het geeft een handvat om de term klimaatbestendigheid concreter te maken. Dit is belangrijk om "je mannetje te kunnen staan in de dialoog met partijen met andere belangen en in gesprekken over transities".

In enkele werkregio's wordt geëxperimenteerd met klimaatlabels voor de openbare ruimte in het stedelijk gebied. Op die manier kan een bepaalde ambitie worden neergezet, waaraan invulling kan worden

gegeven door budget beschikbaar te stellen en zaken te plannen. Klimaatlabels worden ook gezien als een goed communicatiemiddel naar zowel inwoners als bestuurders en bestuursorganen. Ambities kunnen zo in dezelfde 'taal' worden geformuleerd. Vervolgens kan financieel en planmatig worden gestuurd om zo een beter label te verkrijgen. Een eventuele achteruitgang, wanneer klimaatverandering versneld optreedt, wordt ook sneller duidelijk.

Als uiteindelijke doel wordt door velen genoemd: het opheffen van klimaatadaptatie als afzonderlijk beleidsonderwerp met eigen afdelingen, medewerkers of organisaties. "We moeten onszelf overbodig maken door klimaatadaptatie in alle facetten van onze organisaties op te nemen" en klimaatadaptatie integraal onderdeel te maken van strategieën en de uitvoering daarvan. Als klimaatadaptatie in alle processen geborgd is, betekent dat volgens sommigen dat er ja kan worden geantwoord op de vraag of we op koers liggen.

Er is veel aandacht voor de woningbouwopgave en hoe nieuwbouwwoningen klimaatbestendig te maken. Aandacht en handelingsperspectief voor bestaande bouw is er nog (te) weinig. Er is meer aandacht nodig voor wijken waarvoor op termijn (vijftien tot veertig jaar) structurele wateroverlast, problemen door droogte (met name bodemdaling en funderingsuitdagingen) en gevolgen van hitte niet meer tegen te houden zijn.

Borging in de organisatie

In Nederland staat klimaatadaptatie prominenter op de agenda. Binnen organisaties groeit het aantal medewerkers dat met klimaatadaptatie bezig is, maar dit beeld is niet eenduidig: regionaal zijn de verschillen groot. In sommige organisaties worden de eerste stappen gezet met het 'inweven van klimaatadaptatie' in de organisatie. Dit gebeurt door bij het beheer van de openbare ruimte voortaan vanuit één standaard te werken ('standaardisatie') en door klimaatadaptatie een plek te geven in gemeentelijke beheerplannen. Zo worden de eerste stappen gezet om klimaatadaptatie structureel te borgen in de organisatie. Ook wordt klimaatadaptatie soms al meegenomen door andere domeinen. Feit is wel dat men binnen veel organisaties nog niet heel ver is met het onderwerp en klimaatadaptatie vooraan bij één persoon of afdeling is ondergebracht. Soms wordt het nog uitsluitend aangevlogen vanuit het waterdomein en wordt klimaatadaptatie vooral projectmatig ingestoken. Dat is een risico voor het succes van de uitvoering, omdat dat dus afhankelijk is van het enthousiasme, de kunde en de beschikbaarheid van die ene persoon.

Om van pilots en projectvoorbeelden naar een structurele aanpak te komen, zijn nodig: een lange adem en doorlopend aandacht en capaciteit. Dit proces blijkt vaak weerbarstiger dan vooraf gedacht. Samenwerken met ruimtelijke ordening en het sociaal domein worden vaak noodzakelijk genoemd, maar ook blijkt het vaak lastig om daar voet aan de grond te krijgen en vooruitgang te boeken. Capaciteitsgebrek, het ontbreken van een wettelijke verplichting en een gebrek aan (structurele) financiering worden genoemd als bottlenecks die verdere stappen in de borging van klimaatadaptatie in de organisatie in de weg staan.

“ Blijf vanuit DPRA de bestuurlijke bijeenkomsten organiseren. Dat helpt om de bestuurders betrokken te houden en daarmee organisaties aan de slag te houden. ”

Capaciteit

De afgelopen jaren werd in voortgangsrapportages al vaak melding gemaakt van problemen met capaciteit. Ook dit jaar kwam uit veel van de gesprekken naar voren dat veel werkregio's met dat probleem kampen. Opschalen qua personeel en uitvoeringskracht gebeurt nog lang niet overal en blijft vaak achter bij de ambities. Met name kleinere werkregio's en organisaties blijven kwetsbaar bij personele wisselingen of uitval. Het draait nog vaak om één of twee personen, waardoor het bij uitval of vertrek lang kan duren totdat het dossier weer goed en wel is opgepakt. In een tijd waarin mensen vaker van baan wisselen, wordt dit in werkregio's als problematisch beschouwd.

In veel werkregio's maakt men zich zorgen over het overvragen van het beschikbare personeel. Er wordt een onophoudelijke stroom van nieuw beleid en nieuwe ambities op het gebied van klimaatadaptatie ervaren, die voor medewerkers soms lastig bij te benen is. De vele bestuurlijke wisselingen naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 en de provinciale verkiezingen en waterschapsverkiezingen van 2023, leveren veel extra werk op. Veel nieuwe bestuurders moeten zich de dossiers eigen maken en doen daarvoor een beroep op de ambtenaren.

Ook in andere onderdelen van de organisatie vormt capaciteit een probleem. Bij ruimtelijke ordening, het sociaal domein en beheer en onderhoud staan de deuren voor het onderwerp klimaatadaptatie over het algemeen niet wijd open; reden is dat het als de zoveelste extra opgave wordt gezien. Omdat er binnen deze domeinen geen verplichtingen zijn om klimaatadaptatie mee te nemen in het dagelijks werk, blijkt het vaak erg lastig om voldoende personele capaciteit te vinden om met klimaatadaptatie aan de slag te gaan.

Daar waar waterschappen en provincies een stevige rol op zich nemen in de werkregio's, lukt het om gemeenteambtenaren enigszins te ontlasten. Vooral in de vertaling van nationaal of regionaal beleid naar de lokale praktijk, is dat hard nodig. Als waterschappen en provincies specifieke kennis en kunde delen en de koppeling maken met andere grote regionale ontwikkelingen, kunnen gemeenteambtenaren hun aandacht meer op het eigen werkveld richten.

Vrijblijvendheid versus verplichting

Veel werkregio's hebben behoefte aan wettelijke normen. In veel gesprekken kwam de behoefte aan eenduidige basisregels en normen nadrukkelijk naar voren. Wanneer alles overal op decentraal niveau georganiseerd moet worden, kost dat ontzettend veel tijd en energie. Bovendien ontstaat er een lappendeken aan regels en convenanten, omdat overal verschillende normen en standaarden worden gehanteerd. Een zeker basisniveau voor klimaatadaptatie collectief opleggen, kan de snelheid er meer in brengen.

“ Er mag meer in normen worden vastgelegd. Wat is landelijk vastgelegd als ongewenste temperatuur? Met welke neerslag over welke periode moeten we rekenen om te weten dat we het goed doen? Werkregio's hebben een stok achter de deur nodig waardoor discussies intern makkelijker gevoerd kunnen worden. Landelijke normen zorgen intern voor geloofwaardigheid. ”

Men is zich ervan bewust dat wettelijke borging op nationaal niveau lang kan duren; daarom wordt ook aan waterschappen en provincies gevraagd om stappen te zetten. Een gewenste stap zou zijn om eenduidige basiskaders op te stellen. Dat brengt meer duidelijkheid en er hoeft niet langer, nu soms zelfs op gemeentelijk niveau, rekening gehouden te worden met verschillende normen. Personeel dat binnen organisaties aan klimaatadaptatie werkt wordt ontlast, omdat ze niet zelf een basiskader hoeven op te stellen en die ook niet (intern) hoeven te verdedigen.

De Landelijke Maatlat groene klimaatadaptatie gebouwde omgeving is om bovenstaande reden over het algemeen positief ontvangen. Sommige werkregio's zijn al hard aan de slag om gemeenten bij te staan in het toepassen ervan. Lokaal wordt soms ook al gekeken naar de mogelijkheden van borging. Ondanks dat de publicatie van de maatlat ook al effect heeft, is er op veel plekken nog huiver om deze al toe te passen bij reeds geplande projecten. Het wordt als ingewikkeld ervaren om mensen van ruimtelijke ordening te betrekken en bijvoorbeeld naar bijeenkomsten over de maatlat te krijgen. Als het gaat om de woningbouwopgave wordt klimaatadaptatie vaak nog gezien als een extra

struikelblok: op de korte termijn is klimaatadaptief bouwen vaak duurder en er is geen wettelijke plicht. Er is soms onvoldoende oog voor de klimaatrisico's op de lange termijn. Dat maakt borging nog belangrijker, want daarmee kan in de toekomst worden voorkomen dat het thema klimaatadaptatie het uiteindelijk toch aflegt tegen andere prioriteiten (dat is nu nog te vaak het geval).

Kom maar wat vaker met de stok (wet- en regelgeving) in plaats van de wortel. Er is behoefte aan meer dwang; de huidige vrijblijvendheid gaat niet helpen bij het aansluiten bij de woningbouwopgave (waarbij alles sneller moet en ook betaalbaarder, bij oplopende prijzen), het stikstofdossier en de energietransitie.

(Structurele) financiering

Bij ruimtelijke investeringen, ontwikkelingen en reconstructies zijn financiën voor klimaatadaptatie over het algemeen een uitdaging. Vanuit een klassieke kosten-batenanalyse is investeren in klimaatadaptatie op de korte termijn niet heel interessant. De baten zijn veel meer indirect en voor de lange termijn, zoals een betere gezondheid, meer biodiversiteit en vermeden schade door extreem weer. Voor investerende organisaties en beheerders van de openbare ruimte is er weinig reden om 'meer dan nodig' te doen. Voor politici kan meespelen dat de baten (of bij niets doen: de extra kosten) veelal niet binnen enkele jaren zichtbaar worden.

Deel de goede voorbeelden van hoe (structurele) financiering wordt georganiseerd. Organisaties hebben meer tools of politieke druk nodig om de financiering en capaciteit structureel te organiseren.

Op gemeentelijk niveau is er nog maar beperkt structurele financiering georganiseerd voor klimaatadaptatie. Als 'bron voor structureel geld' wordt binnen gemeenten vaak gewezen op de rioolheffing. Als deze omhoog kan, zijn er blijvende middelen beschikbaar waarmee kan worden gewerkt aan de aan water gerelateerde onderdelen van klimaatadaptatie. In sommige gemeenten gebeurt dit ook. Er zijn echter colleges en gemeenteraden die hier (principeel) niet aan willen. De gemeentelijke heffingen mogen simpelweg niet omhoog, om de lasten voor bewoners niet nog hoger te maken dan ze al zijn. In sommige gemeenten wordt juist weer nagedacht over het afschaffen van de verbrede rioolheffing, ten behoeve van andere gemeentelijke taken die evengoed financiering nodig hebben. Omdat klimaatadaptatie een ambitie is en geen wettelijke taak, wordt er dan vaak een beroep gedaan op de creativiteit van een ambtenaar om op incidentele of

structurele basis financiële middelen voor klimaatadaptatie beschikbaar te krijgen.

De druk op gemeentelijke financiën leidt er ook toe dat er soms op beheer en onderhoud wordt bezuinigd. Dat raakt het realiseren van maatregelen voor klimaatadaptatie vaak direct, want daarbij zijn vaak juist méér middelen vanuit beheer en onderhoud nodig.

Veel werkregio's zouden graag meer financiering voor het beleidsproces beschikbaar zien te krijgen. Hoe sterker dat proces ingericht kan worden, hoe beter de maatregelen waarvoor financiering wordt gevraagd en hoe kansrijker het is dat er middelen aan worden toegekend. Doordat structurele financiering van het proces ontbreekt, is het proces nu meer hapsnap. Zeker als langdurige samenwerking in de werkregio gewenst is, en er in de toekomst een grotere rol voor de werkregio's voorzien wordt, zal er structureel geld nodig zijn van of via de deelnemende organisaties. Bovendien is de samenwerking in de werkregio afhankelijk van trekkers en van organisaties die gefinancierd moeten worden. Het is daarbij belangrijk om voor meerdere jaren duidelijkheid te hebben over de financiering, om op basis daarvan langetermijnafspraken te kunnen maken.

Als succesfactor voor het regelen van financiering wordt een degelijke risicodialoog genoemd. Als die dialoog met veel partijen wordt gevoerd, waardoor de opgave om meer gaat dan alleen een smalle klimaatadaptatiestrategie, wordt het belang breder gevoeld. Door met lokale belanghebbenden om tafel te gaan, wordt het makkelijker om bestuurders aan te spreken op hun brede verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid van het gebied in de toekomst. Ook kunnen ze erop aangesproken worden om voor een goede lokale of regionale ambitie op het gebied van klimaatadaptatie te zorgen.

De aankondiging dat er een DPRA-werkgroep structurele financiering komt wordt over het algemeen positief ontvangen; een aantal deelnemers had ook interesse om zitting te nemen in die werkgroep.

Zorg dat de verschillen in kosten voor klimaatadaptatie tussen gemeenten kleiner worden. In sommige gemeenten is het veel moeilijker (en duurder) om klimaatmaatregelen uit te voeren dan op andere plekken.

De impulsregeling

De impulsregeling wordt door de werkregio's over het algemeen als zeer positief ervaren. De regeling geeft een stimulans aan de uitvoering van maatregelen, vinden velen. Met de impulsregeling geeft het Rijk bovendien het

signaal af klimaatadaptatie écht belangrijk te vinden. Er is niet alleen een zoveelste taak of opgave, er is ook geld voor beschikbaar. Het financiële aspect stimuleert lokale en regionale bestuurders om het thema op te pakken, omdat ze beschikbaar geld niet graag laten liggen. Alle werkregio's hebben inmiddels minimaal één aanvraag ingediend. In sommige gemeenten heeft dat geleid tot de allereerste maatregelen en projecten op het gebied van klimaatadaptatie. Dankzij die projecten komen binnen gemeenten ook andere afdelingen met het thema in aanraking. Ook wordt het onderwerp concreter voor inwoners en bedrijven.

Er is ook kritiek: het wordt lastig gevonden dat vanuit de impulsregeling vrijwel niets gedaan kan worden aan 'hitte'. Ook vanuit de rioolheffing is dat moeilijk te organiseren, waardoor het thema qua uitvoering achterblijft. Andere punten van kritiek zijn dat er geen private projecten kunnen worden gefinancierd en dat de regeling relatief veel administratieve handelingen vergt. De maatregelen die met de impulsregeling tot uitvoering komen, worden over het algemeen gekenschetst als 'zeer lokaal' of 'kleinbier-maatregelen' (soms is het voor het eerst dat er op het gebied van klimaatadaptatie zaken tot uitvoering komen).

De grote waarde van de impulsregeling is de samenwerking tussen afdelingen die tot stand komt, de nadruk op de uitvoering en het feit dat er op een nieuwe manier wordt gewerkt. Op lokaal niveau laat de impulsregeling zien dat het 'meekoppelen' van klimaatadaptatie gewoon kán. Daar staat dan weer tegenover dat maatregelen op een meer regionaal niveau, waarbij verschillende organisaties intensief moeten samenwerken, niet goed van de grond komen. De oorzaak hiervoor ligt gedeeltelijk bij de korte looptijd van de impulsregeling. Grotere projecten en regionale samenwerking vergen doorgaans meer voorbereidingstijd. De looptijd van de regeling wordt hiervoor door veel partijen als te kort ervaren. In sommige werkregio's kunnen partijen daarom, in dit laatste jaar waarin binnen de impulsregeling geld aangevraagd kan worden, extra punten scoren voor projecten waarin die samenwerking op regionaal niveau wél vorm krijgt. Wanneer er meer wordt aangevraagd dan waar budget voor is, krijgen deze projecten voorrang op andere projecten. Andere werkregio's kennen extra punten toe aan de kwaliteit van maatregelen die worden ingediend; zo wordt geprobeerd te sturen op maatregelen die uitgevoerd worden. Voor een eventuele toekomstige financiële regeling wordt de suggestie gedaan om dit soort sturing landelijk op te zetten, zodat het rendement en de schaal van maatregelen vergroot kunnen worden.

In meerdere gesprekken werden nadrukkelijk zorgen geuit over het aflopen van de impulsregeling dit jaar. Op veel plekken staan de gemeentelijke financiën onder druk.

Gevreesd wordt dat als er geen alternatieve financiering beschikbaar komt, de uitvoering van projecten stilvalt, in plaats van tot een versnelling komt.

Meerdere werkregio's gaven aan zich zorgen te maken over het voortbestaan van de werkregio bij het wegvallen van de financiering. Zonder extra financiering is klimaatadaptatie in veel organisaties te sterk afhankelijk van de samenstelling van het college van burgemeester en wethouders en de samenstelling van de gemeenteraad, die elke vier jaar verandert. De vrees is dat de verschillen in werken aan klimaatadaptatie op lokaal en regionaal niveau nog verder uiteen zullen gaan lopen.

Er moet zicht komen op de voortzetting (en verbreding) van de impulsregeling. De regeling zorgt ervoor dat klimaatadaptatie in organisaties de aandacht heeft en wordt meegenomen in projecten. Elk jaar met elkaar in gesprek gaan over het thema werkt heel goed. De impulsregeling stimuleert de samenwerking tussen organisaties; als de regeling stopt bestaat het risico dat er geen nieuwe projecten worden uitgevoerd. Ambities om de leefomgeving klimaatbestendig te maken zullen naar beneden worden bijgesteld, in plaats van dat we door kunnen gaan op de ingeslagen weg. Verleng de impulsregeling, of kom met een soortgelijke regeling om klimaatadaptatie in al die werkregio's aan de gang te houden. Er is op veel plekken nog geen alternatief. Door te verlengen blijft ook de bestuurlijke aandacht voor het onderwerp behouden.

Kennis

Met name bij kleinere gemeenten is er een enorme behoefte aan kennis en samenwerking op het gebied van klimaatadaptatie. De werkregio heeft grote waarde als kennisnetwerk. De 'bovenregionale tussenlaag op gebiedsniveau' kan ook van grote waarde zijn; op verschillende plekken in Nederland organiseren provincies, waterschappen en bovenregionale platforms en samenwerkingsverbanden bijvoorbeeld bijeenkomsten die relevant zijn voor meerdere werkregio's. Dit is binnen DPRA niet geformaliseerd en is afhankelijk van de continue aandacht en inzet van deze organisaties. Het bovenregionale niveau is echter wel van groot belang voor het op de juiste manier ontsluiten en regionaal filteren van de grote hoeveelheid aan kennis.

Veel kennisdeling op werkregio-niveau is nu gericht op het delen van goede voorbeelden ('best practices') en het elkaar inspireren. Nu veel organisaties meer in de uitvoerende fase van maatregelen komen, groeit echter ook de behoefte aan meer praktische kennis over hoe maatregelen uitgevoerd kunnen worden. Er komen meer technische vragen en vragen over de uitvoering en dat

betekent dat bij kennisbijeenkomsten de aanwezigheid van een andere categorie deskundigen gewenst is. Het gaat niet alleen meer om beleidsmedewerkers en inhoudelijk deskundigen, maar bijvoorbeeld ook om ontwerpers: zowel ruimtelijke als technische ontwerpers, die bij voorkeur zowel kennis hebben over de bovengrond als de ondergrond. Planologen, stedenbouwers en (landschaps) architecten hebben vaak nog maar beperkte kennis over klimaatadaptief inrichten en klimaatadaptieve maatregelen.

Daarnaast is er in sommige werkregio's behoefte aan kennis over meer abstracte en strategische vraagstukken. Het vertalen van abstract nationaal beleid, zoals Water en Bodem Sturend, naar de betekenis ervan voor een werkregio of een gemeente, wordt vaak als ingewikkeld ervaren. De tussenlaag van het gebiedsniveau kan hierin veel betekenen. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat per gebied de rolinvulling en beschikbare capaciteit sterk uiteen kunnen lopen.

Zet extra in op regionale kennissessies die opgabegericht zijn ingestoken en zijn toegespitst op de opgaven in een specifiek gebied in Nederland. Probeer kennis vanuit het DPRA te filteren op gebiedskenmerken; dat zorgt ervoor dat kennis eerder bij de juiste personen en organisaties belandt.

In een aantal werkregio's leeft het idee om met gezamenlijke kennispools (een team van experts met de juiste kennis) partijen te ontzorgen. Deze pools zouden van organisatie naar organisatie kunnen 'hoppen' om bij een specifiek onderdeel van het werken aan klimaatadaptatie te assisteren. Op die manier worden met name de kleinere organisaties geholpen, omdat zij daar niet meer zelf de capaciteit voor hoeven te organiseren. Zo wordt geprobeerd om het gat tussen organisaties binnen een werkregio niet te groot te laten worden.

Veel werkregio's zijn zeer te spreken over het kennisportaal klimaatadaptatie (klimaatadaptatienederland.nl) en hopen dat deze nog lang in de lucht blijft. De suggestie wordt gedaan om de koppeling te versterken tussen het portal en andere domeinen zoals wonen, ruimtelijke ordening of het sociaal domein. Ook de site www.bouwadaptief.nl bevat veel kennis over klimaatadaptatie en ook over biodiversiteit en bodemdaling.

Schakelen tussen DPRA en NAS

Van de vier thema's van het DPRA (overstroming, wateroverlast, droogte en hitte) wordt op het gebied van hitte op veel plekken inmiddels een tandje bijgezet. In het begin van DPRA richtten werkregio's zich vooral op wateroverlast; hitte bleef een ondergeschoven kindje.

Financiering van maatregelen vanuit het Deltafonds is voor dat thema niet mogelijk. Vooral in de grotere kernen wordt hitte inmiddels serieus genomen; in kleinere kernen wordt het probleem vaak als minder urgent ervaren en blijft het in aandacht achter. Ook zijn er plekken in Nederland waar binnen DPRA voor het thema overstromingen nog onvoldoende aandacht is.

Op lokaal niveau komt klimaatadaptatie samen en is 'verkokering' van programma's, beleid en budgetten een probleem: dan wordt er te veel langs elkaar heen gewerkt. Vaak zijn de medewerkers die aan DPRA werken óók de mensen die aan klimaatadaptatie werken. Het verschil tussen NAS en DPRA is er op lokaal en regionaal niveau vaak helemaal niet. Op het niveau van decentrale overheden moeten allerlei onderwerpen in samenhang met elkaar aangepakt worden: dan gaat het om de DPRA-thema's, gezondheid en biodiversiteit. Meer op regionaal niveau gaat het om verzilting, bodemdaling, waterkwaliteit en funderingsopgaven. In meerdere gesprekken wordt het belangrijk gevonden om ook een onderwerp als ongelijkheid en rechtvaardigheid te koppelen aan klimaatverandering. Het is voor gemeenten en waterschappen (en provincies) soms lastig schakelen tussen het DPRA (beperkt in onderwerpen, maar wel met een regionale uitwerking en financiering vanuit het Deltafonds) en de NAS (klimaatadaptatie in de volle breedte). In werkregio's gaan daarom stemmen op om het DPRA qua thematiek te verruimen, of de uitvoering van de NAS op regionaal niveau te versterken.

Probeer op nationaal niveau de verbreding van financiering te organiseren, verbreed de impuls gelden DPRA en de rioolheffing naar alle NAS-opgaven.

Meekoppelen en concurreren met andere opgaven

Er lopen momenteel veel andere (regionale) trajecten waarmee ruimtelijke adaptatie verbonden moet worden, zoals de woningbouwopgave, Water en Bodem Sturend, het Nationaal Programma Landelijk Gebied, de Nationale Omgevingsvisie (NOVEX) en de energietransitie. Op lokaal niveau wordt geconstateerd dat het ingewikkeld is om met al die opgaven aansluiting te blijven houden.

Wat ook opgemerkt wordt is dat voor andere opgaven meer middelen beschikbaar zijn. Het Rijk stelt bijvoorbeeld middelen beschikbaar om voldoende capaciteit voor de energietransitie te creëren, maar dat geldt dan weer niet voor klimaatadaptatie. Een gevolg is dat middelen en manuren niet naar klimaatadaptatie gaan, maar naar andere opgaven. Binnen de verschillende beleidssporen wordt het soms ervaren als een competitie, in plaats van een gezamenlijke aanpak. Soms zijn verschillende (deel)

programma's met elkaar in tegenspraak of wordt dwars ingegaan tegen regionale ambities.

Daarnaast wordt de zojuist genoemde verkokering als frustrerend ervaren. Als de opdracht is dat de gebiedsprogramma's integraal van aard moeten zijn, is het lastig als de financiële middelen van waaruit de opgaven betaald moeten worden maar naar één opgave mogen gaan. Nu wordt er soms een minder goed plan gemaakt waar geld voor kan worden aangevraagd (in plaats van een goed integraal plan). Die situatie wordt als frustrerend ervaren.

Inzet particulieren/bedrijven

70 procent van de grond in Nederland is in handen van particulieren en bedrijven. Veel gemeenten en waterschappen proberen met activiteiten en subsidies bewoners en vastgoedeigenaren ertoe aan te zetten om de omgeving groener en waterbestendiger te maken. Veel gemeenten doen met enthousiasme mee aan het NK Tegelwippen of een regionale variant daarop. Op werkregio-niveau wordt op verschillende plekken in Nederland gewerkt aan het opzetten van gezamenlijke subsidieregelingen voor bewoners die hun tuin willen vergroenen. Op andere plekken staan deze activiteiten juist enigszins onder druk; het nieuwe is eraf en bovendien is het de vraag of de meest kwetsbare huishoudens er wel mee bereikt worden.

Goede communicatie kan de kans op succes van dergelijke subsidieregelingen vergroten. Ze worden door werkregio's over het algemeen niet beschouwd als de heilige graal voor een klimaatrobuuste omgeving, maar de bewustwording wordt er wel mee gestimuleerd. Het opzetten van dergelijke regelingen leidt binnen een werkregio ook vaak tot een extra reden om goed samen te werken.

Het groener en waterbestendiger maken van de omgeving gebeurt op de meeste plekken door te stimuleren en te enthousiasmeren. Particulieren en bedrijven daartoe dwingen is voor velen een brug te ver; de angst is dat bewoners en ondernemers dan steeds meer weerstand gaan voelen met betrekking tot het onderwerp klimaatadaptatie. Wel is er een sterke behoefte om de samenleving veel meer mee te nemen in het grotere verhaal van klimaatadaptatie. Men vindt dat er beter uitgelegd moet worden waarom klimaatadaptatieve maatregelen nodig zijn. Ook moet duidelijk worden gemaakt dat preventieve maatregelen schade kunnen voorkomen; meer 'groen en blauw' maakt de leefomgeving prettiger. Door ook uit te leggen wat inwoners zelf kunnen doen, worden die inwoners weerbaarder en weten ze beter wat ze moeten doen in het geval van een calamiteit.

Urgentie

In diverse werkregio's leeft het idee dat in bestuurlijke kringen de urgentie rond het onderwerp nog onvoldoende

gevoeld wordt. Inmiddels ziet iedereen wel dat klimaatverandering problemen oplevert, maar de focus ligt nog te veel op de problemen in het hier en nu. Door verder terug en vooruit te kijken ontstaat het besef dat er hele andere keuzes zullen moeten worden gemaakt en de problemen niet afgewenteld moeten worden op volgende generaties. Het kan niet zo zijn dat partijen elkaar aankijken, geen eigenaarschap voelen en geen verantwoordelijkheid nemen. Klimaatadaptatie moet steeds weer worden geagendeerd en bestuurders moeten elkaar er continu op blijven aanspreken. Het beeld van 'wat als we niets doen' mag nadrukkelijker worden geschetst. Wat gebeurt er in een gebied als de huidige situatie niet verandert? Accepteert men expliciet bepaalde risico's, schade en gezondheidsproblemen? Op dit moment is dat doorgaans niet het geval en wordt het accepteren van klimaatgebeurtenissen niet expliciet afgewogen.

Stresstesten en risicodialogen

Tijdens de gesprekken kwamen er uiteenlopende opvattingen over stresstesten naar voren. Er wordt met enthousiasme gekeken naar de aangekondigde stresstesten en analyses op (boven)regionaal niveau. Die zouden kunnen zorgen voor een sterker gevoel van urgentie met betrekking tot wateroverlast, droogte en overstromingen.

De eerste DPRA-cyclus loopt binnenkort af; met de nieuwe cyclus die volgt komt er ook een nieuwe ronde stresstesten. Sommige werkregio's hebben de ambitie om in een nieuwe ronde stresstesten extra thema's toe te voegen aan de vier DPRA-thema's. Hierbij wordt gedacht aan onder andere: bodemdaling, biodiversiteit, waterkwaliteit, bereikbaarheid van ziekenhuizen, middenstations van het energienetwerk, calamiteitsroutes en erfgoed. Het is doorgaans afhankelijk van de geografische ligging van een werkregio welk thema interessant wordt geacht om toe te voegen. Er zijn ook werkregio's die geen extra thema's willen toevoegen.

Het belang van de stresstesten om informatie te vergaren, klimaatadaptatie te agenderen (ook bij private partijen) en urgentie te creëren (onder andere bij bestuurders) wordt breeduit onderschreven.

Bij het opstellen van de uitvoeringsprogramma's is er vaak naar gezocht om de aanpak van kwetsbaarheden die uit de stresstesten naar voren kwamen te combineren met andere opgaven. Om de stresstesten relevant te houden, is er over het algemeen steun voor een cyclische aanpak, met nieuwe meetmomenten. Over wanneer die meetmomenten moeten plaatsvinden wordt verschillend gedacht.

In de gesprekken werd vaak de hoop uitgesproken dat bij een nieuwe ronde stresstesten dubbel werk voorkomen wordt. Daarmee wordt bedoeld dat als de ene stresstest

goed is uitgevoerd en de uitgangspunten sindsdien niet echt zijn gewijzigd, de test niet opnieuw hoeft te worden uitgevoerd. Zo kan er energie, tijd en geld worden bespaard. Daarbij komt dat de effecten van geheel of gedeeltelijk uitgevoerde maatregelen naar verwachting maar beperkt zichtbaar zijn, vanwege de relatief korte periode tussen de stresstesten. Qua planning zijn sommige werkregio's al bezig met nadenken over de volgende stresstest in 2024, terwijl bij andere werkregio's deze voorlopig nog niet op de prioriteitenlijst staat.

Sommige werkregio's gaven aan dat in sommige stresstesten niet alle thema's even grondig zijn meegenomen. Wat dat betreft zouden er, als het aan de werkregio's zelf ligt, best wat stevigere standpunten ingenomen mogen worden over de minimale kwaliteitseisen die gesteld worden aan een volgende ronde stresstesten. Regelmatig updaten wordt als een goede manier beschouwd om de geloofwaardigheid van de stresstest op peil te houden en te verbeteren. Overigens weten niet alle gemeenten hoeveel goede data er al beschikbaar zijn; daar kan beter over gecommuniceerd worden.

“Maak een stresstest voor nieuwe bouwlocaties een verplicht onderdeel van een ontwikkeling. Voor stedenbouwkundigen kan het heel handig zijn om de effecten van maatregelen te zien in het ontwerp. Daarnaast moeten ontwikkellocaties ook onderdeel zijn van de risicodialogen.”

Er wordt getwijfeld over de vraag of het herhaaldelijk doen van stresstesten zich leent voor een vorm van monitoring. Omdat de stresstesten sterk afhankelijk zijn van de klimaatscenario's en de kwaliteit van de data en van de kaarten, is het haast niet mogelijk om tot een objectieve monitoring te komen en vast te stellen of een situatie is verbeterd.

Er is behoefte aan meer aandacht voor de uniformiteit van inhoud en proces van de risicodialogen. Tijdens de eerste DPRA-cyclus hebben organisaties de risicodialoog op uiteenlopende wijzen vormgegeven. Soms is onduidelijk welke organisatie wat heeft gedaan in de risicodialoog en hoe dit tot keuzes heeft geleid in de ambitiebepaling, de strategie en de uitvoeringsagenda. Toch staat ook vast dat organisaties nu veel beter weten hoe met elkaar in gesprek te gaan over de resultaten van de stresstesten, om vervolgens de risicodialogen voor te bereiden. De vorige ronde was 'pionieren en uitproberen'; nu kan een verbeteringslag worden gemaakt.

Vitaal en kwetsbaar

Op veel plekken in Nederland komt een klimaatbestendige aanpak van vitale en kwetsbare functies lastig van de grond.

Er is nog een tekort aan basale kennis, bijvoorbeeld over bij hoeveel water op een weg er écht problemen optreden. Wanneer moet een weg afgesloten worden? Men verwacht dat het Rijk die kennis en normeringen heeft en overdraagt. Er is ook nog veel te winnen op het gebied van afstemming tussen bijvoorbeeld Rijkswaterstaat en de provincie over de overgangen van rijkswegen naar provinciale wegen.

In veel werkregio's wordt naar de veiligheidsregio gekeken om een stresstest voor vitale en kwetsbare functies uit te voeren, maar dit gebeurt vaak niet. De coördinatie tussen organisaties is niet optimaal: waterschappen weten alles over wateroverlast, maar voor kennis over wat bepaalde scenario's voor consequenties hebben voor bijvoorbeeld telecomvoorzieningen moeten andere partijen aanschuiven. Binnen veel werkregio's wordt voor deze coördinerende en sturende rol al langere tijd nadrukkelijk naar het Rijk gekeken. In afwachting daarvan is in sommige regio's al wel een eerste analyse gedaan om (voor het eerst) vast te stellen wat 'kwetsbaar' is. Moeten alle werkregio's echter zelf aan de slag met dat onderwerp, dan leidt dat behalve tot capaciteitsproblemen ook tot uiteenlopende definities van 'kwetsbaar'. Ook categorieën en normen gaan van elkaar verschillen en er zullen verschillende evacuatiestrategieën opgesteld worden.

Het is natuurlijk van belang dat dat centraal gebeurt, vanuit een hoger schaalniveau, voor de thema's overstromingen en grootschalige wateroverlast. Daarnaast zou ook het thema droogte nadrukkelijk meegenomen moeten worden in stresstesten voor vitale en kwetsbare functies. Met name het drinkwater, de rioolzuiveringsinstallaties en leidingen zouden daarbij aandacht moeten krijgen.

De mate waarin veiligheidsregio's zijn aangesloten loopt tussen werkregio's sterk uiteen. Het is in de eerste ronde van de risicodialoog niet altijd voldoende gelukt om alle relevante partijen aan tafel te krijgen.

Wat gaat er gebeuren met de inzichten die de voortgangsrapportage heeft opgeleverd?

Allereerst beschouwt de stuurgroep DPRA de observaties en opmerkingen uit de voortgangsrapportage als een agenda voor verdere gesprekken. Tijdens komende DPRA-bijeenkomsten wordt ruimte gemaakt om door te praten. Daarnaast starten in opdracht van stuurgroep DPRA in 2023 twee werkgroepen: een werkgroep monitoring en een werkgroep structurele financiering. Ten derde wil de stuurgroep zelf aan de slag met het concretiseren van klimaatadaptatiedoelen. Deels is dit al gebeurd met de publicatie van de Landelijke Maatlat voor een groene klimaatadaptatie gebouwde omgeving en het afwegingskader dat vanuit Water en Bodem Sturend wordt ontwikkeld voor locatiekeuzes.

De stuurgroep DPRA wil echter verder gaan en doelen en tussendoelen voor ruimtelijke adaptatie vaststellen die te monitoren zijn en die kunnen helpen bij het bepalen van vervolgstappen in het DPRA. Voor het werk van de werkgroepen monitoring en structurele financiering is het concretiseren van doelen een randvoorwaarde.

Er is binnen het werkveld van klimaatadaptatie een sterke behoefte om overzicht te krijgen van waar we staan in de transitie naar klimaatbestendigheid. Tot nu toe werden qua monitoring vooral de vorderingen van de (proces) stappen van de zeven ambities van DPRA vastgesteld. De werkgroep monitoring gaat aan de slag om een monitoringssystematiek te ontwikkelen die vanuit DPRA landelijk toe te passen is en die bij voorkeur voortbouwt op al bestaande regionale en landelijke voorbeelden. Daarbij zal veel aandacht worden geschonken aan het inbouwen van simpel te bepalen parameters waarmee kan worden bepaald of de concrete doelen worden gehaald.

Concretere doelen en een verbeterde monitoring zijn essentiële stappen om te komen tot structurele financiering voor klimaatadaptatie. De Beleidstafel wateroverlast en hoogwater heeft stilgestaan bij de aanpak van ruimtelijke adaptatie en daarbij gesteld dat er meer aandacht moet komen voor een structurele oplossing voor de financiering van klimaatadaptatie als autonome opgave. Daarbij moet een integrale benadering van opgaven, waar klimaatadaptatie onderdeel van is, centraal staan.

Veel extra kosten kunnen voorkomen worden door klimaatadaptatie vroegtijdig in het proces mee te nemen, maar extra financiering blijft nodig. Ook uit deze DPRA-voortgangsrapportage komt de noodzaak voor structurele financiering naar voren. De werkgroep structurele financiering moet bijdragen aan het organiseren van financiering van maatregelen voor de lange termijn en op meerdere schaalniveaus. Dat moet leiden tot een klimaatbestendige ruimtelijke inrichting van heel Nederland.

Colofon

De voortgangsrapportage Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie over 2022 is een uitgave van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie

Coördinatie:

Sjoerd Brouns - ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Redactie en vormgeving:

Erik Jan Harmens en Karin Keuning - Helder en Duidelijk

Fotografie:

Mediatheek Rijksoverheid
Klimaatadaptieve Beelden

Nederland is een laaggelegen land met veel water. Het nationaal Deltaprogramma beschermt Nederland tegen overstromingen, zorgt voor voldoende zoetwater en draagt bij aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting. Op de website van het nationaal Deltaprogramma staat de voortgang van het werk aan onze delta.

Het nationaal Deltaprogramma is een samenwerkingsverband tussen Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen. Ook kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties, burgers en bedrijven denken actief mee.

WWW.DELTAPROGRAMMA.NL

WWW.KLIMAATADAPTATIENEDERLAND.NL

NATIONAAL DELTA PROGRAMMA